

Mumifilosofi – om altings behøvelighed

Michael Paulsen

Indledning

I Tove Janssons Mumitroldeverden¹ er Bisamrotten den arketypiske filosof. Han er en unyttig figur, læser i bogen om altings unødvendighed og gør en dyd ud af at fortælle om universets meningsløshed. Bisamrotten dukker op i romanen *Kometen kommer* (Jansson 1946/1968:18-19). ”Du frelsens hvad er det her”, udbryder Mumifaren da han midt om natten lukker op for Bisamrotten. ”Jeg er Bisamrotten” siger det elendige væsen med svag stemme. Bisamrotten forklarer, at hans hus gik i stykker da Mumitroldene byggede deres bro over floden. Men som han siger: ”For en filosof er det aldeles ligegyldigt om han lever eller dør, men efter den her forkølelse er det meget usikkert, hvordan det skal gå med mig”. Da Mumifaren foreslår et glas æblevin mod forkølelsen, siger Bisamrotten ”Det er visselig unødvendigt, men jeg vil da godt have lidt alligevel”.

Overfor Bisamrottens filosofi om altings unødvendighed sætter Tove Jansson i sine bøger om Mumitroldene en filosofi om altings behøvelighed. Dette på en måde, der snarere integrerer end negerer den karikerede eksistentialisme, som var på mode i 1930’erne, hvor Jansson gik på malerskole i Paris, og som hun kærligt har gestaltet igennem Bisamrottens figur.

Fundamentalt for Jansson defineres væsner i Mumiuniverset ikke gennem indre egenskaber, men gennem deres forhold til ting. Således også Bisamrotten, hvis relation til ting er ambivalent: på den ene side opfatter han alting som unødvendigt, på den anden side har han en hang til at gøre sig det bekvemt. Sigende nok forvandler en troldkarl Bisamrottens bog om altings unødvendighed til en bog om altings behøvelighed (Jansson 1948:148).

Formålet med denne artikel er at vise, hvorledes Mumiverdenen rummer *en filosofi om hvilken betydning ting kan have for væsner*. Fremgangsmåden er inspireret af *empirisk filosofi* (Latour 2008:74-76), der går ud på at studere, hvordan aktører selv løser filosofiske spørgsmål om verdens beskaffenhed; hvilket i dette tilfælde vil sige at opspore den metafysik, der udfoldes i Mumiverdenen. Det handler ikke om, hvorvidt dens ting og væsner svarer til en virkelighed uden

¹ Tove Jansson (1914-2001) malede, skrev bøger, illustrerede, lavede tegneserier, skrev skuespil og meget mere. I denne artikel rettes fokus mod Janssons ni romaner om Mumitroldene, udgivet fra 1945-1970; herunder også *Det usynlige Barn* (Jansson 1962), der består af ni beretninger. Alle citater og titler er nyoversat fra svensk. Fx er romanen *Pappan och havet* oversat til *Faren og havet*, der er en sproglig og filosofisk mere tro oversættelse end ”Mumifar og havet” (Carlsens oversættelse fra 1995), idet bogen ikke blot handler om Mumifar og havet, men om *Faren* forstået som både en bestemt far og en hvilken som helst far, ligesom det både handler om et bestemt hav og arten hav. I enkelte tilfælde følges dog den konventionelle danske oversættelse; det gælder fx oversættelsen af ordet ”Mumin” til ”Mumi” i ”Mumintrollet” og lign. Tak til Gunilla Paulsen for uvurderlig hjælp med oversættelse og sprog.

for bøgerne, men derimod om, hvorvidt denne verden rummer en særlig måde at opfatte ting og væsner på (jf. Deleuze og Guattari 1996). Det handler heller ikke om at aplikere en filosofi på Mumiverdenen. Derimod er formålet at udestillere den Mumifilosofi, der hører Mumiverdenen til.

Artiklen består af tre dele. Den første del behandler, hvorledes relationer til ting i Mumiverdenen definerer væsnernes væsen. Denne del udgør, hvad der kan kaldes for *Mumiverdenens metafysik*. Anden del behandler sprogets rolle for relationen mellem væsner og ting og kan kaldes for *Mumiverdenens sprogfilosofi*. Tredje del omhandler, hvordan væsner med forskellige forhold til ting kan blive lykkelige, frie og leve godt sammen, hvilket kan kaldes for *Mumiverdenens livsfilosofi*. Alt sammen yderst tentativt, for som væsnet Too-Ticki siger i *Troldvinter* (Jansson 1957:21): ”alting er meget usikkert, og det er netop det som beroliger mig”.

Del 1. Ting og væsner – Mumiverdenens metafysik

Det er usædvanligt, at Janssons væsner defineres gennem deres forhold til ting. Usædvanligheden kan tydeliggøres ved at sammenligne med Astrid Lindgren. Hos Lindgren defineres karakterer gennem subjektive egenskaber. Fx er Pippi defineret ved, at hun er stærk, selvstændig, kan lide at lyve og har et altruistisk væsen. Tommy og Anika er defineret ved egenskaber som artige, ikke så modige, men begærlige efter eventyr, der kan overskride den voksenverden, de er underlagt.

Børnene i Lindgrens historier er udstyret med ting, men tingene er ikke væsensdefinerende. Fx er Pippi udstyret med en taske fuld af penge, men det er ikke væsentligt for, hvem Pippi er. Pippi skal nok forblive Pippi uanset hvad. Handlinger skabes hos Lindgren ved at subjekter møder hinanden. En ny pige flytter ind ved siden af Tommy og Annika og handlingen sættes i gang.

Helt anderledes forholder det sig i Mumiverdenen. Her defineres væsnerne gennem deres forhold til ting - og handling udløses af ting og katastrofer. I den første bog *Småtroldene og den store oversvømmelse* (Jansson 1945) sættes handlingen i gang af dels en stor oversvømmelse, dels den kommende vinter og Mumifarens forsvinden. Som altid i Mumiverdenen er årstiden vigtig – her begyndende august-efterår, hvor Mumimoren og Mumitrolden er blevet husløse og må finde en lun plads, hvor man kan bygge et hus, der senest skal være færdig i oktober.

I *Kometen kommer* (Jansson 1946/1968) er det en farlig komet, der truer Mumidalen og igangsætter handling, mens det i *Troldkarlens hat* (Jansson 1948) er en mystisk hat. I senere bøger er det et mystisk teater, opvågning midt om vinteren, havets luner og en dal fuld af fravær. Det kan virke naivistisk, at handlingen udløses af ildspruttende bjerge og mystiske sager, men ikke desto

mindre er den konsekvente pointe, at handling bliver til i relationer mellem ting, der udløser forventning, angst og nysgerrighed hos væsner, for hvem ting betyder noget. I *Faren og havet* (Jansson 1965) udløses endog en stor del af handlingen af uvenskabet mellem et hav og en ø.²

Handlingsudløsningerne er forskellige alt efter, hvilke forhold til ting væsnerne har. Det lille dyr Snif, der elsker at eje ting, føler sig fx i *Kometen kommer* (Jansson 1968:39) draget af ædelstene for at tage dem med sig. Snusmumrikken er omvendt bange for at *eje* ting - og i det hele taget for at binde sig -, men elsker at *se* på ting. Da en kæmpeøgle forhindrer Snif i at få fat i ædelstenene prøver Snusmumrikken forgæves at trøste Snif: ”Snusmumrikken satte sig ved siden af ham og sagde venligt: Jeg ved. Alting bliver så svært, når man vil eje ting, tage dem med sig og have dem. Jeg ser bare på dem, og når jeg går min vej, har jeg dem inde i hovedet og kan lave sjovere ting end at bære vadsække.” Snif replicerer dystert: ”Jeg kunne have haft dem i rygsækken [...] Det er slet ikke det samme at kikke på ting som at føle på dem og vide, at de er ens egne.”

Væsnet Snif har behov for at føle, at ting og sager er hans egne. Snusmumrikken har omvendt behov for at eje så lidt som muligt og kunne rejse frit. Tilsvarende er alle andre væsner i Mumiverdenen definerede gennem deres relationer til ting. De væsner, som kaldes for *hemulerne* har fx behov for at ordne og samle ting - og sætte ting på plads. *Filifjonkerne* har til gengæld svært ved at give slip på ting, men har behov for at gøre sig fri af ting, som andre synes de skal have eller gøre. *Mymlerne* har (næsten) ikke brug for ting, da de nyder selve det at være til. Mymlerne-væsnet er alt det Filifjonke-væsnet drømmer om at være. *Mumifaren* har brug for rekvisitter - symbolske ting - og nogle få nyttige ting: hat og stok, båd og hus. *Mumimoren* derimod har brug for en bunke nyttige ting (til at gøre andre glade) og nogle få vigtige symbolske ting (som roser) for at gøre det hyggeligt omkring sig. *Bisamrotten*, som vi mødte i indledningen af denne artikel, tror at han ikke har brug for ting, de er unødvendige har han læst, men i praksis har han behov for at have det bekvemt. *Lille My*, der er den mindste mymle af alle, har brug for at *gøre* ting hun ikke har prøvet før, fx kælke på et sølvfad, mens *Homsen* omvendt har brug for at *forestille* sig ting. My og Homsen er fortællingernes arketyperiske børn: My er den ekstroverte afprøver af alting uden at gøre sig bekymringer og uden dybere moral end at leve helt og fuldt ud. Homsen er den introverte kunstner, der drømmer om at realisere sine drømmerier. *Mumitrolden*, der er et slags subjektivt

² Den store forskel på Lindgren og Jansson fremgår også af titlerne på deres bøger. Lindgrens bøger har i reglen en subjektiv reference som fx Pippi Langstrømpe, Brødrene Løvehjerte og Ronja Røverdatter. Janssons titler rummer referencer til årstider og ting som i *Sent i november*, *Troldvinter* og *Farlig Midsommer*. Bemærkelsesværdigt hed *Kometen kommer* i 1946-udgaven *Kometjagten*, men har fået ny titel i 1968-udgaven så handlingen udspringer fra kometen (der kommer) og ikke fra jagten efter denne. Når subjektreferencer indgår i Janssons titler er det i relation til ting og omgivelser som i *Faren og havet*, *Troldkarlens hat* og *Småtroldene og den store oversvømmelse*. Eneste undtagelse er novellesamlingen *Det usynlige barn*, men selv her er det en fysisk attribut - usynlighed - som fremhæves.

centrum i Mumiverdenen, har behov for hemmelige ting og for at give gaver. Han er bogens tredje arketyperiske barn. Ligesom Homsen gør han sig forestillinger om ting og sager, men vil også ligesom My udrette og gøre noget. Først og fremmest er han dog en lille mumitrold, udspændt mellem det store usikre univers og trygheden i den fortrolige Mumidal.

Eksempel: filifjonker og hemulers forhold til ting

Hvor hemuler samler på ensartede ting, som de ordner, er det forskelligartede ting, der samler sig omkring en filifjonke, ting hun ikke kan give slip på, som hun opfatter sig som forpligtet overfor, som var de væsner (Jansson 1962:37-59). I *Filifjonken der troede på katastrofer* (Jansson 1962) strider en filifjonke med dette vanskelige tingsforhold, men for en sjælden gangs skyld lykkes det hende at komme fri af tingene, da en skypumpe raserer hendes hus (Jansson 1962:57-59):

”Filifjonken kunne ikke røre sig. Hun stod stille, helt stille og [...] tænkte: Åh, min smukke, herlige katastrofe... Skypumpen gik frem over stranden, ikke langt fra Filifjonken. Den hvide hvirvel gled majestætisk forbi hende, nu som en sandsøjle, og meget roligt løftede den taget af [...]. Filifjonken så det blive løftet af og forsvinde. Hun så sit møblement, da det hvirvlede op og forsvandt. Hun så alt sit nips flyve lige op i himlen, bakkeduge og slægtsfotografier og tevarmere og mormors flødekande og mindeordene i silke og sølvtøj, alt, alt, alt og hun tænkte med henførelse, åh så dejligt. Hvad kan jeg stakkels lille Filifjonke stille op mod de store naturkræfter? Hvad kan jeg lave i stand efter det her? Ingenting! [...] Filifjonken trak vejeret dybt. Nu bliver jeg aldrig mere bange, sagde hun til sig selv. Nu er jeg aldeles fri. Nu har jeg lyst til hvad som helst. [...] Filifjonken gik ned til vandet. Der lå hendes kludetæppe. Havet havde dekoreret det med tang og snegle og intet kludetæppe havde nogensinde været så renvasket. Filifjonken fnisede lidt. Hun tog tæppet i begge poter og trak det med sig ud i dønningerne. [...] Hun havde aldrig haft det så sjovt i hele sit liv.”

Citatet artikulerer den kraftfulde transformation i Filifjonkens liv, da alle de ting som har samlet sig omkring hende, tages fra hende med ét og hun endelig bliver fri for tingene og sin angst. Ud træder en ny lykkelig Filifjonke, som relaterer sig til nye ting: solen, havet og det genfødte kludetæppe. Novellen slutter i denne momentane lykketilstand. I den senere bog *Sent i November* (Jansson 1970), sidder Filifjonken nok engang fast, ensom og næsten indespærret i sit hus.

Hemulernes eksistentielle vanskelighed består derimod i, at se at ting betyder noget forskelligt for væsner, og at deres egne projekter ikke altid er så vigtige. Det kommer især frem i de senere

Mumibøger. I de tidlige bøger er hemulernes eksistentielle vanskelighed begrænset af et totalt snæversyn. I *Troldkarlens hat* (Jansson 1948:21-27) møder vi fx en hemul, der ikke kan holde tilværelsen ud, fordi hans frimærkesamling er blevet komplet. Hvad skal han nu give sig til?! Mumitrolden fatter, at Hemulen er blevet ejer i stedet for samler, og at det slet ikke er det samme. I modsætning til Snif er målet for Hemulen ikke at komme til at eje ting, det er aktiviteten at samle, som fylder hans dag med mening, ikke samlingen som sådan. Det er det at ”ordne og ordne”.

I *Hemulen der elskede stilhed* (Jansson 1962) møder vi en kompleks hemul, der elsker stilhed, og ikke holder af sin tilværelse sammen med sin hemulfamilie, der driver et tivoli. Hemulen har dog svært ved at forklare sine eksistentielle kvaler for familien, der er uforstående heroverfor, selvom de vil Hemulen det godt. Historien slutter med, at Hemulen bygger en forlystelseshave, hvor der skal være stille. Det lykkedes altså her at forene den mærkværdige hang til stilhed med behovet for at ordne; men kun fordi Hemulen endelig får sagt fra til sin familie og langsomt finder sin egen vej.

En behøvelighedens metafysik

I *Sent i November* (Jansson 1970) kommer Hemulen i de største eksistentielle vanskeligheder, idet han begynder at erkende sit eget væsen og hermed sin relation til ting og andre væsner, hvilket bl.a. kaster ham ud i desperate forsøg på at blive en snusmumrik. At det ikke går godt hænger sammen med, at hvert væsen i Mumiverdenen har en særegen *behøvelighed* (Jansson 1948:148). Behøvelighed er ikke ensbetydende med nødvendighed i en snæver naturvidenskabelig forstand, men er en eksistentiel kategori betegnende de ting et væsen trænger til for at blive sig selv. Det er ingenlunde sikkert, at et væsen erkender sin egen behøvelighed. Der er også store forskelle på, hvor svært det er at forløse det behøvelige på en god måde. Nogle væsner har et ambivalent forhold til ting (fx filifjonkerne), mens andre (fx mymlerne) har et enkelt tingsforhold. I det indbyrdes samvær kan begge dele dog blive et alvorligt problem. Fundamentalt for alle væsner er, at deres forhold til ting, definerer deres væsen og de eksistentielle vanskeligheder, som forholdene til tingene giver.

Del 2. Navne og identitet – Mumiverdenens sprogfilosofi

Navne på væsner i Mumiverdenen er sammenfaldende med, hvem de er. Mumitrolden både hedder og er Mumitrolden. Noget tilsvarende gælder for tingene. Havet både hedder og er Havet.

Mumiverdenens navnemetafysik antyder en særlig integritet og differentialstruktur ved væsnerne og tingene (Bertills 2002:118-128). Navnene antyder væsnerens væsen og tingenes betydning.

Uden navne er væsnerne og tingene ikke ingenting, men heller ikke noget man kan have et forhold til. Fx springer der et kryb uden navn rundt i novellen *Forårsvisen* (Jansson 1962:7-19). Dette kryb kan både bevæge sig og tale, det kan drømme og længes, men det har ingen selvbevidsthed, det ved ikke hvem det er, og kan ikke give sig selv et navn. Det beder derfor Snusmumrikken om han kan finde på et navn – et som er krybets og ingen andens.

Da Snusmumrikken giver dyret navnet *Ti-ti-oo* er det som om krybet kryber ind i navnet (Ibid. 15-16): ”Det tænkte sit navn igennem, smagte på det, lyttede til det, kravlede ind i det og til slut vendte det snuden mod himlen og tudede sagte sit eget nye navn, så sørgmodigt og henrykt, at Snusmumrikken frøs til over ryggen”. Senere da Snusmumrikken opsøger *Ti-ti-oo*, forklarer krybet, hvad navnet har gjort ved væsnet (Jansson Ibid. 18):

”Du forstår, inden jeg havde et navn løb jeg blot omkring og mærkede efter i største almenhed, og hændelserne flagrede omkring mig og somme tider var de farlige og somme tider var de ufarlige, men ingen ting var *rigtigt*, forstår du? [...] Nu er jeg en egen person og alt som sker betyder noget. For det sker ikke i største almenhed, det sker for *mig*, *Ti-ti-oo*. Og *Ti-ti-oo* ser tingene sådan eller sådan, hvis du forstår hvad jeg mener?”

Gennem navngivningen er krybet blevet transformeret fra en almen til en singular eksistens. *Ti-ti-oo* erfarer dette og er opmærksom på, at begivenheder og ting nu binder sig til dets eksistens som betydningsfulde, mens de før blot var farlige eller ufarlige på et alment plan. Gennem navnet får dyret en singular måde at se på, der gør ting omkring det betydningsfulde.

Når væsner møder hinanden i Mumiverden siger de blot: ”Jeg er Bisamrotten”, ”Jeg er Snusmumrikken”, ”Jeg er Mymlen” osv. Ved disse udsigelser synes væsnerne at blive til for hinanden, som var det Guds ord. Tilsvarende har også tingene brug for navne for at blive til: *Mumidalen*, *Kometen* osv. Da man i *Troldkarlens hat* (Jansson 1948) ikke kan døbe det skib, der senere bliver til *Eventyret*, bliver familien ulykkelig; et skib uden navn går ikke. Ligesom væsner (fx Filifjonken) benævnes ting altid i ental, samtidig med, at de angiver en art; fx en komet eller en dal. Det betyder ikke, at tingene ikke findes uden navnene, men de kan ikke uden navne indgå i en betydningsgivende relation med væsner. Ligesom væsnerne forbliver de på et betydningsubestemt alment plan, så længe de ikke har et navn. De kan ikke have vital betydning for væsner før de har fået et navn og er blevet til *som* fx *Broen* i *Mumidalen*.

Sproget binder væsner og ting sammen

Navne er det som forbinder ting og væsner og giver identitet. Uden navne kan ting og væsner ikke træde ind i en betydningssammenhæng, hvor de giver identitet til hinanden. Navne er derfor ikke en kunstig arbitrær betydningstilføjelse, af rent indikativ karakter. Navne er det som binder sammen.

Selvom sprogfilosofien i Lewis Carolls *Alice's Adventures in Wonderland* (som Jansson har illustreret med stor kærlighed) og *Through the Looking Glass* er anderledes, ikke mindst fordi alting her synes at have enten ingen navne eller alt for mange navne, så er der også et inspirationsspor, når fx dronningen sidst i *Through the Looking Glass* anbefaler Alice at huske, hvem hun er, og Alice bliver bange for at miste sit navn; - nemlig at væsnerne i Mumidalen også kan få og miste deres navne. Fx har den gamle Onkelskruttet i *Sent i November* (Jansson 1970) lykkeligt glemt sit navn – og kan være hvad som helst – dog må han først give sig selv et navn.

De aparte skikkelser, som fx *Hemulen der elskede stilhed*, viser, at man kan have fået et navn og en betydningsværen, som ikke helt passer til én. Det afslører en næsten usynlig difference mellem væsnerne væren og deres betydningsværen. Det er denne difference, som giver det eksistentielle drama, idet væsnerne prøver at finde frem til en forsoning af de to sider: at fx være en hemul, der elsker stilhed. Differencen er indlejret i den spaltning, der ligger i navnet: Hemul som singular betegnelse (Hemulen) og hemul som artsbetegnelse (at være en hemul). Spaltningen åbner for det eksistentielle råderum i væsnet; som muliggør, at Hemulen kan være en helt særlig Hemul og ikke bare en hemul. Tilsvarende får tingene deres tvetydige betydningsværen fra navnekløvningen. Havet kan fx på en og samme gang være farens hav og et hav (blandt andre have).

Om betydningsværen, mellem-væren og under-væren

Blot fordi man har magten til at navngive har man ikke magten over navnet og dets bærer (vs. den sprogfilosofi som Humpty-Dumpty fremfører i *Through The Looking Glass*). Dette ses fx i *Forårsvisen*, hvor krybet tager imod navnet Ti-ti-oo, men giver det sin egen betydning. Navnet rives løs fra navngiveren og hæftes sammen med krybets før betydningsløse væren. Navne er derfor ikke blot identitetsskabende, men fungerer som *differentorer* (udtryk fra Deleuze 1990).

At navne har en særlig relation til dets bærer fremgår også af en passage i *Sent i November* om Onkelskruttet: (Jansson 1970:39): ”En mørk efterårsmorgen vågnede han og havde glemt, hvad han hed. Det er lidt melankolsk at glemme de andres navne, men bare dejligt at kunne glemme sit eget”. Glemmer man de andres navne (bemærk at det er andre i bestemt form), glider deres betydning væk for én, men glemmer man sit eget, åbner sig muligheden for at få et nyt navn og væsen.

Det fremgår i *Sent i November*, at Onkelskruttet ikke er interesseret i at der skal dukke venner og slægtninge op og minde ham om hans gamle navn. For at glemme sit navn må han bryde med dem som kender ham og kalder ham ved sit gamle navn. Da Onkelskruttet i ensomhed har glemt sit gamle navn, men endnu ikke givet sig selv et nyt, befinder han sig i en ubestemt mellem-væren (Jansson 1970:39): ”Han bekymrede sig ikke om at stå op. Hele dagen lod han nye billeder og funderinger komme og gå som de ville, sov lidt ind imellem og vågnede igen og vidste slet ikke, hvem han var. Det var en fredfyldt og meget spændende dag”. I denne tilstand, hvor væsnet er løskoblet fra sit navn og sin betydningsværen, gennemstrømmes af billeder og funderinger, befinder det sig i et *deterritorialiseret* (Deleuze og Guattari 2005) og utopisk *Terra Nullius* (Panikkar 2000). Dette ingenmandsland åbnes ved, at væsnet ikke bekymrer sig om at stå op, men lader sig bevæge af et underjordisk drømmelandskab. Sat i relation til Heideggers filosofi, går denne væren forud for og ligger under den bekymringsomgang med tingene, som kendetegner hverdagsmennesket. Onkelskruttet forbliver dog ikke i tilstanden, men finder et nyt navn (Jansson 1970:39-40):

”Hen under aften prøvede han at finde sig et eget navn for at kunne stå op [...] Der er så mange som bliver præsenteret og straks mister deres navn. De kommer om søndagen. De råber høflige spørgsmål fordi de aldrig kan lære, at man ikke er døv. De forsøger at tale så enkelt som muligt for at man skal forstå, hvad der er tale om. De siger godnat og går hjem til sig selv og spiller og danser og synger lige til næste morgen. De er slægtninge. / Jeg er Onkelskruttet, hviskede han højtideligt. Og nu står jeg op og glemmer alle familier i hele verden”.

Det første Onkelskruttet foretager sig efter opstigningen er at sidde i *sit* vindue og se ind i nattens mørke, *fuld* af forventning. Det er dog ikke tingene uden for vinduet, der griber fat i Onkelskruttet og fortæller ham, hvad han vil, men vage erindringsbilleder om en dal, han engang måske har været i eller hørt om. Den mulige tingsrelation, knyttet til væsnet, navnet og dets mellem-væren er således ikke bare et åbent vindue ud mod verden, men har en særlig afgrænset karakter, som i tilfældet Onkelskruttet afgrænser sig til længsler, glemsel og en vag blanding af erindrings- og fantasisstrøm og social aversion. Det som kommer frem i sprækken mellem navnet Onkelskruttet og den under-væren som bærer navnet, er en singularær særegen verden, som er typisk for et onkelskrut.

Del 3. Frihed og lykke – Mumiverdenens livsfilosofi

Filifjonken der tror på katastrofer bliver først sig selv, da hun mister alle sine ejendele (Jansson 1962:58). At blive fri, at blive en anden, at skifte de væsensdefinerende ting ud, er imidlertid ikke let. Filifjonken kan ikke selv klare denne opgave; der må en katastrofe til. Det samme gælder Hemulen, der elsker stilhed. Også her er det en naturkatastrofe (i form af en oversvømmelse), der slår hul på hans meningsløse tilværelse (Jansson 1962: 84). Onkelskruttet, der giver sig selv et nyt navn må sande, at han ikke helt selv kan bestemme tingenes betydning. Fx er floden i Mumidalen i hans fantasi en bæk fyldt med fisk, men sådan er det ikke, forklarer Mymlen (Jansson 1970:73):

”Hør du Onkelskrut, sagde Mymlen roligt. Det er hverken en flod eller en bæk. Det er en å. Men familien kalder den floden så den hedder floden. Det er kun mig der ser, at det er en å. Hvorfor skændes i om sager der ikke findes og sager der ikke er sket? For at gøre det sjovere, svarede Onkelskruttet. Mymlen kammede sig og kammede sig [...] ubesværet og uberørt. Onkelskruttet stod op og sagde meget værdigt: Og hvis du ser, at det er en å, så behøver du vel ikke at tale om det? Modbydelige barn, hvorfor gør du mig ked af det? Mymlen holdt op med at kamme sig, hun var meget overrasket. Jeg kan godt lide dig, sagde hun. Jeg vil ikke gøre dig ked af det. Det er godt, sagde onkelskruttet. Men så skal du holde op med at tale om, hvordan alting er og lade mig tro på behagelige sager. Jeg skal forsøge, sagde Mymlen.”

Mymlen ser og siger tingene præcis som de er, men selv dette overlegne perspektiv har sin iboende defekt, som Onkelskruttet gør opmærksom på: det fratager andre muligheden for at relatere sig til tingene på en sjovere måde. Episoden afslører, at man kan kalde noget for noget andet end det er. Kløften mellem betydningsværen (Mumitroldenes flod og Onkelskruttets bæk) og den underliggende væren (Mymlens å) træder frem. Det er kun Mymlen der ser tingene som de er, men andre har behov for at se tingene anderledes – hvilket er det sværeste for Mymlen (at skulle se noget og sige noget andet). Så selv for en mymle - det umiddelbart mest lykkelige væsen, den som lever fuldkommen frit, enkelt og sorgløst - kan forholdet til ting blive besværligt, hvis hun skal tage hensyn til, hvordan andre har det med disse.

Den umulige anden

Ikke sjældent prøver hemuler, filifjonker og mumitrolde at gøre sig fri at deres forhold til tingene, gennem forsøg på at være en anden end de er. Dette er dog en måde at blive fri på, som er dømt til at mislykkes. Igen og igen understreges det i Mumiverdenen, at en hemul fx aldrig kan

blive en snusmumrik, ligeså lidt som at en filifjonke kan blive en mymle. Selv om det vrimler med afvigende skikkelser, så forbliver hvert væsen bundet til sin artsmæssighed. Det er derfor selvbedragerisk, når fx Mumifaren vil være en hatifnat (Jansson 1962) eller det lille dyr Ynk vil hyle sammen med ”sine brødre” ulvene (Jansson 1957) eller Snorkfrøken vil være som en smuk galionsfigurkvinde (Jansson 1948). Hver må finde sin egen måde at blive fri på.

Fra den første bog til og med *Det usynlige barn* har Mumifaren svinget mellem to modaliteter. En hang til at være eventyrer og fri og en hang til at være familiens beskytter. Men i *Hatifnatternes hemmelighed* (Jansson 1962:119-141) kommer Mumifaren endelig til en erkendelse af sig selv som den far han er og forsoner sig hermed, efter på mest radikale vis at have prøvet at være fri og uafhængig som en hatifnat. I *Faren og havet* (Jansson 1965) tager Mumifaren så sin eksistens på sig, forlader sammen med sin familie Mumidalen for at indtage rollen som familiens beskytter ude på den sidste ø i havet. Det viser sig imidlertid, at dette store udsving er for overdrevet og Mumifaren mislykkes eklatant. Miseren er sammenknyttet med, at Mumifaren forsøger at sætte sig i rollen som den, der forstår sig på havet, øen og fyret, men det viser sig, at han netop ikke forstår disse ting. Endelig i slutningen af *Faren og havet* (Jansson 1965: 203) kommer han frem til en forsoning med sin egen uvidenhed og havets rette betydning som noget der slet ikke kan eller skal forstås på en måde som er det noget der skal beherskes. Fra det øjeblik bliver det ikke længere nødvendigt for Mumifaren at være den far han har forsøgt at leve op til og han kan nu bare være.

At gøre det rigtige

Der er i Mumiverdenen ikke én rigtighed, men altid flere. I en scene i *Troldvinter* (Jansson 1957:42-49) gør væsnet Too-ticki det klart, at både Mumitrolden og My har ret i forhold til, hvad der skal ske med det døde egern. Mumitrolden mener, at det rigtige er at begrave egernet (hvilket er rigtigt på et symbolsk plan). My vil lave en muffe af egernet (hvilket også er rigtigt på et handlingsplan). Too-ticki konstaterer tørt, at de begge har lidt ret, ”hvordan det nu kan komme sig”. Samme rettighedsstruktur kommer frem i retssagen i *Troldkarlens hat* (Jansson 1948:120-126). Her står striden om, hvem der har ret til kongerubinen. I én forstand har de to fremmede væsner Tofslen og Vifslen ret til ædelstenen, men i en anden betydning har væsnet Murren ret til den. Spørgsmålet kan ikke afgøres ud fra ejerskab, som Hemulen konstaterer (Ibid. 122): ”Spørgsmålet er ikke, hvem som ejer indholdet [kongerubinen], men hvem som har størst ret til det.” Lidt senere (Ibid. 123) siger samme hemul: ”Tofslen og Vifslen synes indholdet er det smukkeste som findes, men Murren synes, at det er det dyrebareste”. Begge rettigheder må tilgodeses.

I *Mumifarens erindringer* (Jansson 1950/1968: 90-110) optræder en retfærdig ”selvhersker” (en slags konge). Det siges, at selvherskeren er retfærdig fordi han giver ethvert væsen det, som det har brug for. Samtidig er selvherskeren fuld af overraskelser. Herskeren giver ikke det enhver måtte forvente eller ønske, men hvad det har brug for, hvilket ikke er samme sag. Herskerens gaver svarer til hvert væsens behøvelighed. Fx får den lille mymle den gave at kysse herskeren på næsen, hvilket understreger, at Mymlen har brug for at *gøre* ting (Ibid. 106). Mumifaren får også gaver der passer til ham, nemlig ”fantastens unyttige belønninger” (Ibid. 105), der understreger hans behov for symbolske ting. Mumifaren udbryder da også: ”Kan I forstå min lykke!?” (Ibid. 105).

Mellem linjerne pibler overbærenhed med de mange måder at relatere sig til ting på. Man kan ikke lave en homse om til en hemul og verden vil heller ikke blive bedre derved. Mangfoldighed er således afgørende vigtigt. Det betyder ikke, at det er klart, hvordan en hemul er eller skal være. Tværtimod. Men det betyder heller ikke, at andre kan belære Hemulen om, hvordan han skal være. Man kan højst hjælpe Hemulen kærligt og uden garanti for noget som helst. Der er ingen generel og ultimativ rigtighed, men lige så mange rigtigheder som der er væsner. Det kan imidlertid ikke fastslås, hvilken væsensmodi som er bedst. Det mere end antydes, at enhver må vælge, men når man har valgt må man vælge fuldt ud (Jansson 1970:7): ”Der findes de som bliver og de som begiver sig af sted. Sådan har det altid været. Hver og én må vælge selv, men han må vælge mens tid er og aldrig nogensinde give efter”.

At blive lykkelig

På de sidste sider i *Faren og havet* (Jansson 1965:203) lykkedes det endelig for Mumifaren, den mest utilpassede af alle mumitrolde, at blive lykkelig: ”Faren udslettede alle sine funderinger, han bare levede helt og holdent, fra halespidsen og helt ud i ørerne”. Lykken er i Mumiverdenen en kropslig væren, som kommer i stand gennem den rette relation til omgivelserne, som enhver må finde selv. Tilstanden er præget af fuldkommenhed, enkelthed og ubekymrethed. Tilsvarende er tilstanden for Snusmumrikken i *Forårsvisen* (Jansson 1962:19): ”Han lagde sig på ryggen i mosset og kikkede ind i forårshimlen, som var klarblå foroven og havgrøn over trætoppene. Et sted under hatten begyndte hans melodi at røre på sig, med én del forventning og to dele forårsmelankoli og resten bare uendelig glæde over at være alene”. I reglen opstår lykketilstanden først efter langs tids eksistentiel søgen, men den kan også indtræffe ganske ubesværet: (Jansson 1970: 49): ”Tværs gennem skoven kom Mymlen og hun tænkte ved sig selv: Det er dejligt at være en mymle. Jeg har det godt helt ned i tærne.”

Friheden, lykken, sandheden og den gode relation opstår, når væsner kommer i en relation til omgivelserne, der *helt igennem* føles rigtig. Eller som der står i *Sent i November* (Jansson 1970:55) med henvisning til Mymlen: ”Der findes ingenting som er så dejligt som at have det godt og ingenting som er så enkelt.” Alle de nævnte lykkerelationer bliver realiseret i ensomhed. Ikke i egoisme og selvoptagethed, men i en dyb forståelse for ens særlige forbundethed med alting. En tilstand, hvor man på engang gør sig fri og relaterer sig; fx Filifjonken, der bliver fri for sine ejendele og relaterer sig til de rette ting: solen, havet og kludetæppet i vandkanten. Eller Snusmumrikken, der bliver forenet med sin melodi. Eller Mymlen der nyder sin egen krop og bevægelse, og landskabet omkring hende, helt igennem, uden bagtanker eller forgjorthed.

Afrunding

Mumiverden rummer en udsædvanlig filosofi om forholdet mellem ting og væsner. Alting er behøveligt i den forstand, at væsner har behov for ting og at hvert væsen har sin særegne behøvelighed at kæmpe med at komme til rette med. Gennem navngivning, dvs. sproget, kan væsner og ting forbinde sig med hinanden, singulariseres og opnå betydning. Sproget er ikke vilkårligt, men må passe til væsnerne og tingene. Alt dette på en meget usikker måde, hvor enhver må finde og vælge sin vej. Der er ingen øverste og generel behøvelighed eller norm for det gode liv, ligeså lidt som for sproget, kun en behøvelig metamoral som kobler sig til væsnerne, tingene og sprogets metafysik. Alle væsner og ting er vigtige, ned til de mindste kryb og op til de største ting som havet og solen. Frihed realiseres gennem at finde og vælge den rette relation til tingene.

I Mumiverdenen er det muligt at nå frem til en forståelse af hinanden, men kun som en forståelse, der må gribe over forskellige væsners relationer til tingene. Dette kan ikke ske ved, at man prøver at være en anden end man er og det kan heller ikke ske ved at man lægger sin egen standard ned over den anden. Andre væsner forbliver fremmede for én, omend man muligvis kan forstå dem gennem empati, kærlighed og overbærenhed. Også i én selv er der noget fremmed, som kun de færreste står i umiddelbar kontakt med, som fx mymlerne. At erkende og finde sig til rette med sig selv og sine relationer til tingene og omgivelserne kan tage tid, og lykkes muligvis aldrig. Funderinger er trin på vejen, mens den fuldkomne lykketilstand er fri for erkendelse og spekulation, og har karakter af en uendelig kropslig væren, hvor hvert væsen udlever sin rette relation til omverden. Der er ikke én sandhed, men ligeså mange som der er fuldkomne lykkelige relationer. Tingene er hverken unødvendige, betydningsløse eller ligegyldige i forhold til at finde os til rette og blive lykkelige; tværtimod: alting behøves.

Henvisninger

- Bertills, Y. (2002). "Muminkaraktererna gör skäl för sina namn" i Ilmonen, A. (red.). *Tove Jansson – minneutställning*. Tammerfors: Tammerfors Konstmuseums publikationer 103.
- Deleuze, G. (1990). *Logic of Sense*. London: The Athlone Press.
- Deleuze, G. og Guattari, F. (1996). *Hvad er filosofi?* København: Gyldendal.
- Deleuze, G. og Guattari, F. (2005). *Tusinde Plateauer. Kapitalisme og skizofreni*. København: Det Kongelige Danske Kunstakademis Billedkunstskoler.
- Jansson, T. (1945). *Småtrollen och den store Översvömmingen*. Helsingfors: Söderström og co. [dansk overs. "Mumitroldene" Wangel 1954]
- Jansson, T. (1946/1968). *Kometen kommer*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Kometen kommer" Carlsen 1995].
- Jansson, T. (1948). *Trollkarlens Hatt*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Trollkarlens hat" Carlsen 1994].
- Jansson, T. (1950/1968). *Muminpappans memoarer*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Mumifars erindringsbog" Carlsen 1995].
- Jansson, T. (1954). *Farlig midsommar*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Farlig midsommer" Carlsen 1995].
- Jansson, T. (1957). *Trollvinter*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Trolldvinter" Carlsen 1994].
- Jansson, T. (1962). *Det usynliga barnet och andre berättelser*. Helsingfors: Schildts Förlag [dansk overs. "Det usynlige barn og andre historier" Carlsen 1995].
- Jansson, T. (1965). *Pappan och havet*. Stockholm: Gebers [dansk overs. "Mumifar og havet" Carlsen 1995].
- Jansson, T. (1970). *Sent i November*. Stockholm: Gebers [dansk overs. "Sent i november" Carlsen 2002].
- Latour, B. (2008). *En ny Sociologi for et nyt samfund. Introduktion til Aktør-Netværks-Teori*. København: Akademisk forlag.
- Panikkar, R. (2000). *Religion, Philosophy and Culture*. Polylog: Forum for Intercultural Philosophy.